

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

VŨ NGỌC KIM

ĐẶC ĐIỂM TIÊU THUYẾT MA TRƯỜNG NGUYÊN

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam
Mã số : 60220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: **PGS.TS Đào Thủy Nguyên**

Thái Nguyên, năm 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các nội dung nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2013

TÁC GIẢ LUẬN VĂN

Vũ Ngọc Kim

LỜI CẢM ƠN

Bằng sự kính trọng và lòng biết ơn sâu sắc, em xin chân thành cảm ơn **PGS.TS Đào Thủy Nguyên**, người đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ em trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo khoa Ngữ văn, khoa Sau đại học, cán bộ phòng quản lý khoa học trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho em trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu tại trường.

Xin chân thành cảm ơn nhà văn Ma Trường Nguyên đã tạo điều kiện giúp đỡ để tôi hoàn thành luận văn này.

Xin được bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới Ban giám hiệu trường Trung học phổ thông Lộc Bình, đồng nghiệp, bạn bè, gia đình và những người thân đã động viên, quan tâm, chia sẻ và tạo mọi điều kiện giúp đỡ tôi hoàn thành tốt khoá học.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2013

TÁC GIẢ LUẬN VĂN

Vũ Ngọc Kim

MỤC LỤC

	Trang
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
Phần mở đầu	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	6
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu	7
6. Bố cục của luận văn	7
Phần nội dung	8
<u>Chương 1</u> : Văn xuôi các dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại và tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên..	8
1.1. Khái quát về văn xuôi các dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại	8
1.1.1. Sự phát triển lực lượng sáng tác văn xuôi dân tộc thiểu số	8
1.1.2. Sự phát triển trên các phương diện đề tài, chủ đề của văn xuôi các dân tộc thiểu số..11	
1.1.3. Đặc điểm cốt truyện, nhân vật, ngôn ngữ văn xuôi dân tộc thiểu số	15
1.1.3.1. Đặc điểm cốt truyện	15
1.1.3.2. Đặc điểm nhân vật	17
1.1.3.3. Đặc điểm ngôn ngữ	20
1.2. Nhà văn Ma Trường Nguyên - cuộc đời, con người và sự nghiệp sáng tác22	
1.2.1. Vài nét về cuộc đời và con người nhà văn Ma Trường Nguyên	22
1.2.2. Tiểu thuyết trong sự nghiệp sáng tác của nhà văn Ma Trường Nguyên	23
<u>Chương 2</u> : Những cảm hứng chủ đạo trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên ...28	
2.1. Một số khái niệm liên quan	28
2.1.1. Khái niệm tiểu thuyết	28
2.1.2. Khái niệm cảm hứng chủ đạo	29

2.2. Cảm hứng chủ đạo trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên	30
2.2.1. Cảm hứng về hiện thực cuộc sống và văn hóa miền núi	30
2.2.1.1. Cuộc sống cũ nghèo khổ, nhiều đau thương	30
2.2.1.2. Cuộc đấu tranh xây dựng cuộc sống mới, xóa bỏ lối sống lạc hậu	32
2.2.1.3. Văn hóa miền núi với những phong tục, tập quán, lễ hội mang đậm bản sắc dân tộc	36
2.2.2. Cảm hứng nhân đạo hướng về con người miền núi	43
2.2.2.1. Cảm thương với những số phận bi kịch của con người miền núi	43
2.2.2.2. Ngợi ca những phẩm chất tốt đẹp của con người miền núi	48
2.2.2.3. Phê phán những cái xấu, cái ác trong đời sống	53
2.2.2.4. Trân trọng những khát vọng tự do trong tình yêu của con người miền núi	56
2.2.3. Cảm hứng trữ tình về thiên nhiên miền núi	59
Chương 3: Một số phương diện nghệ thuật trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên ...	64
3.1. Cốt truyện và các yếu tố ngoài cốt truyện	64
3.1.1. Cốt truyện	64
3.1.2. Yếu tố ngoài cốt truyện	70
3.2. Nghệ thuật xây dựng nhân vật	74
3.2.1. Khái niệm nhân vật văn học	74
3.2.2. Nghệ thuật xây dựng nhân vật trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên ...	75
3.2.2.1. Khắc họa nhân vật qua ngoại hình	76
3.2.2.2. Khắc họa nhân vật qua đời sống nội tâm	79
3.2.2.3. Khắc họa nhân vật qua các tình huống thử thách	83
3.3. Nghệ thuật ngôn từ	87
3.3.1. Sử dụng hệ thống từ ngữ gắn với cuộc sống của đồng bào dân tộc miền núi	88
3.3.2. Câu văn ngắn gọn, giản dị, thể hiện lối tư duy của người miền núi	91
3.3.3. Thủ pháp so sánh ví von giàu hình ảnh	93
Kết luận	98
Thư mục tài liệu tham khảo	101

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Văn học dân tộc thiểu số là một bộ phận quan trọng của nền văn học Việt Nam. Cùng với văn học dân tộc Kinh, “*văn học các dân tộc thiểu số Việt Nam đã góp phần xứng đáng vào công cuộc cách mạng, cuộc kháng chiến chống Pháp, chống Mĩ và xây dựng chủ nghĩa xã hội và trở thành một bộ phận không thể thiếu của nền văn học Việt Nam xã hội chủ nghĩa*”[32]. Trải qua hơn nửa thế kỉ hình thành và phát triển, văn học dân tộc thiểu số Việt Nam đã thực sự trở thành một bộ phận khăng khít, độc đáo, đặc sắc và có đóng góp lớn, tạo nên diện mạo chung của nền văn học dân tộc. Nhiều tác phẩm văn học dân tộc thiểu số đã giành được những giải thưởng cao, được dư luận xã hội quan tâm và đón nhận.

1.2. Ma Trường Nguyên là một nhà văn người dân tộc thiểu số. Miệt mài “*trên cánh đồng chữ nghĩa*”, viết như “*con tầm trả nghĩa dâu tươi*” cho dân tộc, quê hương đất nước, tính đến nay ông đã cho ra đời 20 đầu sách (8 tiểu thuyết, 6 tập thơ, 1 trường ca, 1 truyện thiếu nhi, 1 tự truyện, 1 tập ký, 2 tập tiểu luận và phê bình). Sáng tác của nhà văn dân tộc Tày Ma Trường Nguyên mang đậm hơi thở cuộc sống và con người miền núi với những yếu tố nghệ thuật mang đậm bản sắc dân tộc. Có lẽ đó cũng chính là lý do khiến ông đã nhận được nhiều giải thưởng văn học.

Trong lĩnh vực tiểu thuyết, Ma Trường Nguyên đã gặt hái khá nhiều thành công. Ông được nhận giải thưởng của Ủy ban toàn quốc các Hội Văn học nghệ thuật Việt Nam với tiểu thuyết *Rẽ người dài*, giải B Giải thưởng Văn học nghệ thuật 5 năm (1992-1997) của tỉnh Thái Nguyên cho tiểu thuyết *Mũi tên ám khói*, giải B Giải thưởng Văn học nghệ thuật 5 năm (1997-2002) của tỉnh Thái Nguyên cho tiểu thuyết *Mùa hoa hải đường*. Những thành tựu đó phần nào cho thấy chiều sâu và bề dày sáng tạo của nhà văn ở lĩnh vực tiểu thuyết. Tuy nhiên, cho đến nay vẫn chưa có công trình nào nghiên cứu một cách hệ thống và toàn diện về thể loại tiểu thuyết trong sự nghiệp sáng tác của Ma Trường Nguyên. Vì thế nghiên cứu về đặc điểm tiểu thuyết Ma Trường Nguyên là một việc làm cần thiết.

1.3. Thể hiện sự quan tâm đối với văn hóa, văn học dân tộc thiểu số, ngày 20/10/2011, Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch đã ra Chỉ thị số 194/CT-BVHTTDL về việc tổ chức triển khai thực hiện đề án “**Bảo tồn và phát triển văn hóa các dân tộc thiểu số Việt Nam đến năm 2020**”. Nội dung Chỉ thị nêu rõ một công việc cần thực hiện trong giai đoạn 2016 - 2020 là: “*Giới thiệu quảng bá các tác phẩm văn học nghệ thuật và các di sản văn hóa tiêu biểu của các dân tộc thiểu số*”.

Với lòng yêu mến văn học dân tộc thiểu số, với mong muốn được giới thiệu, quảng bá về các tác phẩm văn học và các nhà văn dân tộc thiểu số mà Ma Trường Nguyên là một đại diện khá tiêu biểu, chúng tôi chọn nghiên cứu đề tài “**Đặc điểm tiểu thuyết Ma Trường Nguyên**”.

2. Lịch sử vấn đề

Văn học dân tộc thiểu số là một bộ phận không thể thiếu của nền văn học dân tộc, song cho đến nay các nhà nghiên cứu, phê bình vẫn chưa quan tâm đúng mức tới bộ phận văn học này. Người ta dễ dàng nhận ra rằng mảng nghiên cứu văn học dân tộc thiểu số vẫn còn thiếu cả bề rộng và bề sâu, hiện còn nhiều khoảng trống. Trong tình hình chung ấy, tiểu thuyết của nhà văn Ma Trường Nguyên chưa thực sự được nhiều người quan tâm cũng là điều dễ hiểu. Đến nay vẫn chưa có nhiều tài liệu nghiên cứu về tiểu thuyết của ông. Có thể kể đến một số bài viết, công trình nghiên cứu về tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên được đăng trên sách báo, kỉ yếu hội thảo văn học, luận văn tốt nghiệp đại học, đề tài nghiên cứu khoa học của các tác giả Lâm Tiến, Trần Thị Nương, Bùi Như Lan, Trần Văn Tác, Vũ Đình Toàn, Trần Thị Hạnh, Nguyễn Thị Lan... Trong các tài liệu nghiên cứu ấy, các tác giả đã có những nghiên cứu, đánh giá khái quát về tiểu thuyết Ma Trường Nguyên trên hai phương diện nội dung và nghệ thuật.

Về phương diện nội dung:

Cảm hứng về con người, thiên nhiên, cuộc sống văn hóa miền núi và tình yêu lứa đôi trong nội dung tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên đã được một số tác giả đề cập đến. Về vấn đề thân phận và phẩm chất của con người miền núi trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên, tác giả Trần Thị Nương viết: “*Ta gặp trong các tác*

phẩm của ông các thế hệ, những thân phận con người miền núi vừa chân thật, cần mẫn, vừa đằm thắm sâu nặng nghĩa tình” và “họ không bằng lòng với nghèo nàn, lạc hậu, ham học hỏi, quyết đoán vượt lên trên hoàn cảnh và số phận để gieo những hạt giống ước mơ về một cuộc sống tươi đẹp” [27]. Tác giả Lâm Tiến đã nhận ra trong sáng tác của nhà văn Ma Trường Nguyên có nguồn cảm hứng “về những cuộc đời, những số phận con người với niềm khát khao mãnh liệt về tình yêu và hạnh phúc. Trong đó nổi bật là tình yêu đôi lứa” [34, tr.3]. Và, theo nhà nghiên cứu, những con người trong tiểu thuyết Ma Trường Nguyên “không những đẹp trong tình yêu mà ngay cả con người họ cũng rất đẹp, nhất là đối với nhân vật nữ, không những đẹp về mặt hình thức mà còn có sức sống mạnh mẽ về mặt nội tâm” [34, tr.4].

Thiên nhiên và cuộc sống văn hóa miền núi cũng được tác giả Lâm Tiến đề cập đến trong bài tham luận ***Ma Trường Nguyên - nhà văn, nhà thơ tình xứ mây***. Trong tiểu thuyết Ma Trường Nguyên, những bức tranh thiên nhiên miền núi “*hiện ra đẹp đẽ, thắm đậm tình người*” [34, tr.4]. Và đặc biệt là “*những buổi lễ hội, lễ cưới, lễ kết tồng, lễ hội nàng trăng, hội giã cốm, những buổi hát lượn, những ngày chợ phiên ... đều diễn ra rất đẹp, rất thơ mộng*” [34, tr.4], “*những phong tục, tập quán, những lễ hội, lễ cưới, những câu chuyện cổ tích, huyền thoại... hòa quyện trong các trang viết làm tăng thêm sức sống, làm phong phú, sâu sắc thêm tâm hồn, tính cách con người miền núi*” [34, tr.5]. Theo tác giả Lâm Tiến, những trang văn về con người, thiên nhiên, văn hóa miền núi trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên có khởi nguồn từ “*một tình yêu sâu đậm với con người, cuộc sống, thiên nhiên miền núi*” [34, tr.3].

Tác giả Vũ Đình Toàn cũng khẳng định nội dung tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên “*không ngoài hai cảm hứng chính: tình yêu lứa đôi và vẻ đẹp của văn hóa các dân tộc miền núi - chủ yếu qua văn hóa Tày - dân tộc xuất thân của anh. Hai nguồn cảm hứng này luôn có mặt, đan xen, hòa quyện nhau trong từng cuốn truyện, tựa vào nhau mà thăng hoa, phát sáng*” [37, tr.37].

Cảm hứng nhân văn cũng là một khía cạnh trong nội dung tiểu thuyết Ma Trường Nguyên được các nhà nghiên cứu quan tâm. Tác giả Trần Văn Tác khẳng

định: “*Tiểu thuyết **Gió hoang** và **Bến đời** đã thành công trong việc khám phá thế giới tâm hồn con người miền núi phong phú bằng niềm cảm thông sâu sắc. Nhà văn đi vào đời tư, số phận của từng nhân vật. Nhà văn nâng niu từ hạnh phúc nhỏ nhoi, nhà văn đón đau trước sự rạn nứt hay tan vỡ của tình yêu, nhà văn phẫn uất trước sự tráo trở hay phản trắc của con người. Ma Trường Nguyên nhìn đời tư bằng cái nhìn nhân hậu có tính nhân văn sâu sắc*” [30, tr.36]. Trong luận văn tốt nghiệp đại học **Hình tượng nhân vật phụ nữ trong một số tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên** tác giả Trần Thị Hạnh cũng khẳng định: “*Qua việc xây dựng hình tượng người phụ nữ, tác giả thể hiện tình thương, sự cảm thông sâu sắc với số phận của những người phụ nữ và dường như còn có chút gì đó là sự nể phục, trân trọng đối với những phẩm chất cao quý của họ: đảm đang, tháo vát, giàu lòng vị tha, đức hi sinh... Họ tuy nghèo nhưng không hèn, luôn giữ được lòng tự trọng và có ý thức bảo vệ nhân phẩm, càng khó khăn càng cố gắng vươn lên bằng ý chí và nghị lực, không chịu khuất phục trước sóng gió cuộc đời*” [5, tr.64].

Như vậy, về phương diện nội dung của tiểu thuyết Ma Trường Nguyên, một số người nghiên cứu đã chú ý tới cảm hứng về cuộc sống, thiên nhiên, con người miền núi và cảm hứng nhân văn. Tuy nhiên, vấn đề cảm hứng trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên mới chỉ được đề cập ở mức độ khái quát chứ chưa được nghiên cứu, phân tích ở mức độ chuyên sâu. Chính vì thế, trong luận văn này, chúng tôi sẽ nghiên cứu một cách hệ thống và toàn diện hơn về những cảm hứng chủ đạo trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên.

Về phương diện nghệ thuật:

Cốt truyện và các yếu tố ngoài cốt truyện là một vấn đề được một số tác giả đề cập đến. Tác giả Lâm Tiến có nhận xét về nghệ thuật tiểu thuyết Ma Trường Nguyên, dù chỉ mới ở nhận xét hết sức khái quát: “*Cấu trúc trong tiểu thuyết thường có sự đan xen giữa các nhân vật, các sự kiện, giữa không gian và thời gian làm cho câu chuyện khỏi đơn điệu. Những phong tục, tập quán, những lễ hội, lễ cưới, những câu chuyện cổ tích, huyền thoại,... hòa quyện trong các trang viết làm tăng thêm sức sống, làm phong phú, sâu sắc thêm tâm hồn, tính cách con người*

miền núi” [34, tr.5]. Trong đề tài nghiên cứu khoa học **Đặc điểm tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên qua tiểu thuyết *Rễ người dài***, tác giả Nguyễn Thị Lan đã khai thác và phân tích khá kỹ nghệ thuật xây dựng cốt truyện và các yếu tố ngoài cốt truyện trong tiểu thuyết ***Rễ người dài*** của nhà văn Ma Trường Nguyên. Tuy nhiên, công trình nghiên cứu này mới chỉ dừng ở việc khảo sát một trong tám cuốn tiểu thuyết của nhà văn Ma Trường Nguyên.

Nghệ thuật xây dựng nhân vật trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên được các tác giả Bùi Như Lan, Trần Thị Hạnh, Nguyễn Thị Lan quan tâm. Tác giả Bùi Như Lan đã nhấn mạnh sự thành công trong nghệ thuật xây dựng nhân vật của Ma Trường Nguyên. Đó là “*thủ pháp nghệ thuật đồng hiện, bút pháp hiện thực, với vài nét chấm phá ...*” [9, tr.21], là sự “*khéo léo miêu tả môi trường thiên nhiên, kết hợp nhuần nhuyễn với hoàn cảnh cộng hưởng trong thế giới nội tâm của nhân vật*”, là “*lối viết chân phương, giản dị nhưng sâu sắc trong cách nhìn nhận, thể hiện và khám phá đời sống nội tâm nhân vật*” [9, tr.22]. Trong luận văn tốt nghiệp đại học tác giả Trần Thị Hạnh khai thác nghệ thuật xây dựng nhân vật người phụ nữ trong ba cuốn tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên là ***Gió hoang***, ***Bến đời*** và ***Mùa hoa hải đường***. Đề tài nghiên cứu khoa học của tác giả Nguyễn Thị Lan nghiên cứu nghệ thuật xây dựng nhân vật trong tiểu thuyết ***Rễ người dài***. Như vậy, có thể thấy: nghệ thuật xây dựng nhân vật trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên cũng chưa được các tác giả nghiên cứu, khảo sát trên diện rộng trong toàn bộ hệ thống tiểu thuyết của nhà văn mà chỉ mới dừng ở việc tìm hiểu một vài cuốn tiểu thuyết.

Nghệ thuật ngôn từ trong tiểu thuyết của Ma Trường Nguyên được các tác giả Vũ Đình Toàn và Nguyễn Thị Lan phát hiện và khai thác. Theo tác giả Vũ Đình Toàn thì: “*Nhà văn đã bộc lộ trực tiếp những phẩm chất tinh thần, những quan niệm về thiên nhiên, xã hội của người miền núi qua ngôn ngữ nhân vật*” và “*Nhà văn đã khai thác vẻ đẹp ngôn ngữ và kiểu tư duy độc đáo của người miền núi qua thành ngữ, tục ngữ, ca dao dân ca*” [37, tr.42]. Tác giả Nguyễn Thị Lan đã khai thác ngôn từ nghệ thuật trong tiểu thuyết ***Rễ người dài*** theo hệ thống từ ngữ gắn với cuộc sống và con người miền núi, ngôn từ giàu hình ảnh, giàu chất thơ. Tác giả khẳng